

cejfe

Àmbit d'Execució Penal

Taxa de reincidència juvenil 2020

Informe executiu

Investigació pròpia

Autoria

Àrea d'Investigació i Formació en Execució Penal

Any 2023

Generalitat de Catalunya
**Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada**

1. Taxa de reincidència juvenil

Figura 1. Taxa de reincidència juvenil

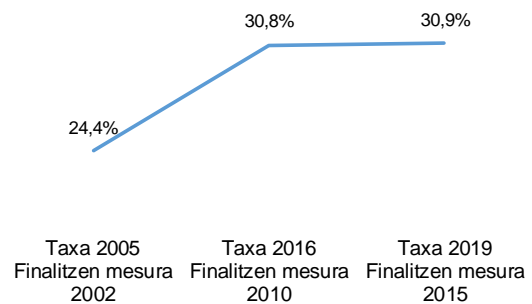

Aquesta taxa de reincidència es manté igual que en el darrer estudi

És a dir, **7 de cada 10** persones joves que van **finalitzar un programa o mesura** en el sistema de justícia juvenil català l'any **2015 no se'ls ha tornat a atendre des dels serveis de justícia juvenil ni han ingressat al sistema d'execució penal d'adults per un nou delict**e, durant el període de seguiment de **4,5 anys de mitjana** (de 2015 a 31 de desembre de 2019). S'ha augmentat 1 any el seguiment.

Gràfic 1. Evolució de la taxa de reincidència en execució penal

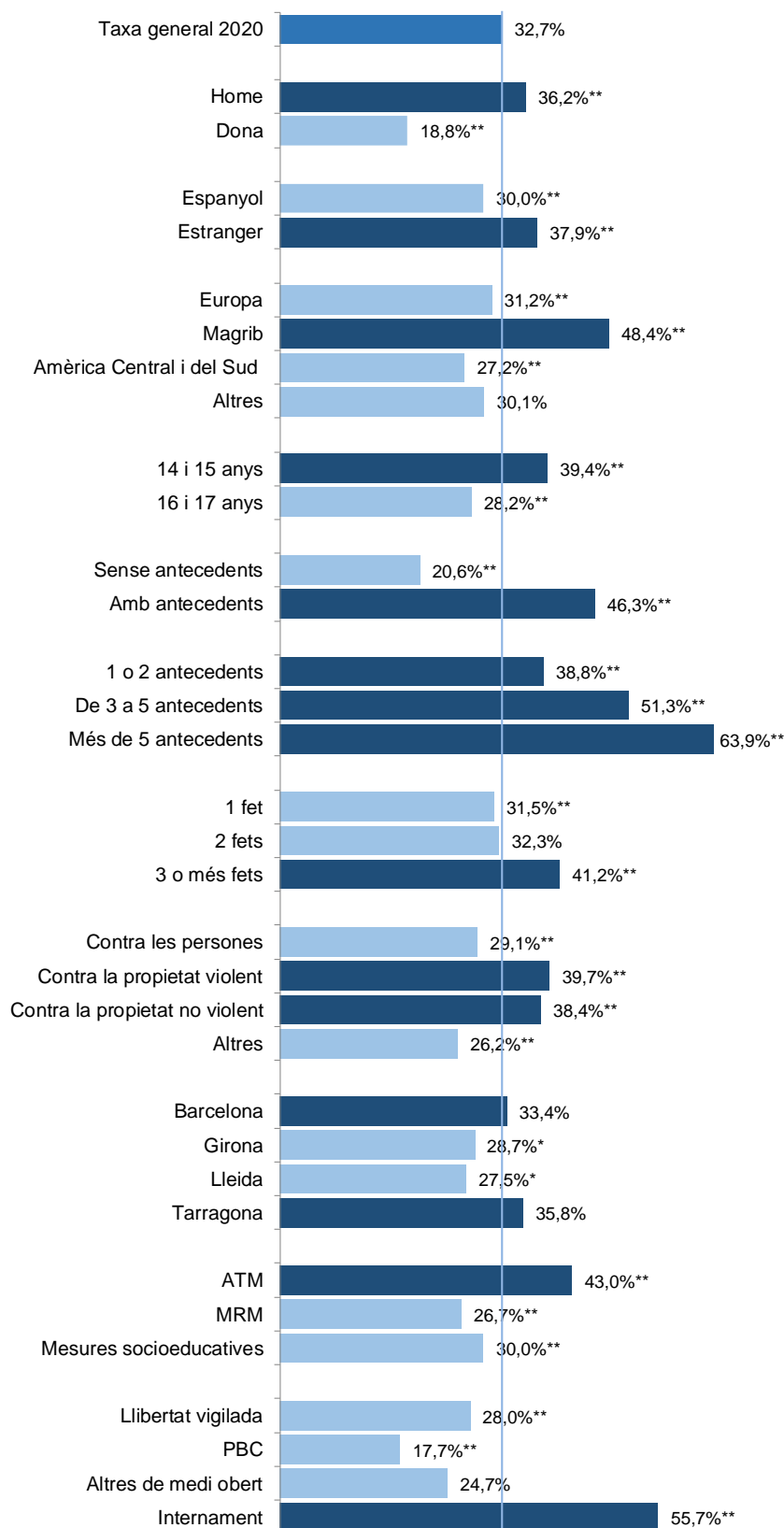
S'ha mantingut estable respecte de la mesura anterior, si es té en compte el **període de seguiment** dels estudis anteriors (3,5 anys de mitjana).

Fitxa tècnica de la recerca

Àmbit territorial	Catalunya
Població objecte d'estudi	Joves d'entre 14 i 23 anys que van finalitzar un programa o mesura de justícia juvenil l'any 2015 (N=3.634). <ul style="list-style-type: none"> Assessorament tècnic (ATM) → N=1.045 (28,8%) Mediació i reparació (MRM) → N=1.112 (30,6%) Mesures socioeducatives → N=1.477 (40,6%)
Seguiment	Fins al 31/12/2019 → 4,5 anys de mitjana, amb un mínim de 4 anys i un màxim de 5 anys
Font de les dades	<ul style="list-style-type: none"> SIPC (Sistema d'Informació Penitenciària de Catalunya) SIJJ (Sistema d'Informació de Justícia Juvenil) TEMIS (base de dades judicials penals) Variables d'ús: 110
Explotació estadística	Paquet estadístic IBM SPSS Statistics 28.0 i R Studio

Característiques de la reincidència

Gràfic 2. Característiques generals de la taxa de reincidència juvenil 2020

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

Temps que es triga a reincidir

Taula 1. Temps que triguen a reincidir les persones joves (% acumulat)

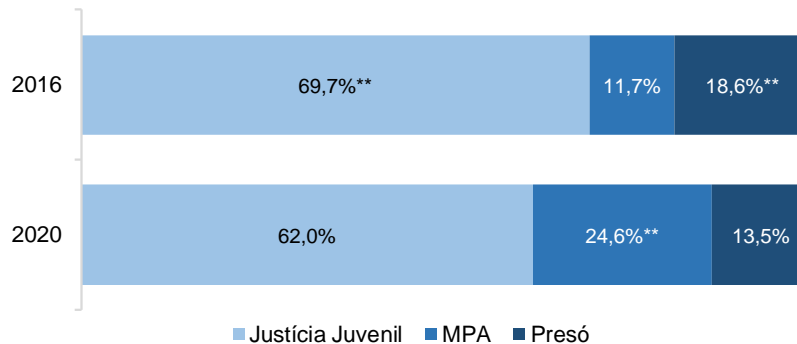
	Taxa 2016	Taxa 2020
Menys de 6 mesos	45,6%	40,9%
De 6 mesos a 1 any	68,2%	60,0%
D'1 a 2 anys	89,1%	81,1%
De 2 a 3 anys	98,4%	91,2%
De 3 a 4 anys	100,0%	97,3%
De 4 a 5 anys	-	100,0%

397,3
dies

Mitjana de temps
que triguen a
reincidir a l'estudi
de la taxa 2020

On s'aplica la primera reincidència?

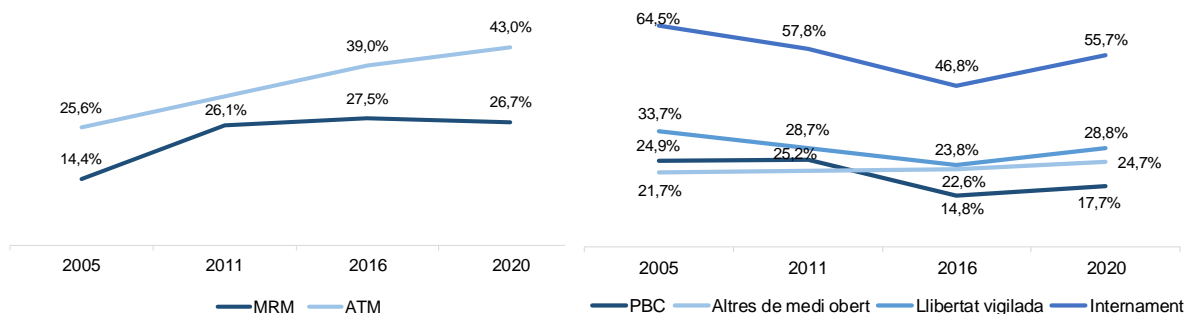
Gràfic 3. Àmbit de la primera reincidència

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

Evolució de les taxes específiques de reincidència

Gràfic 4. Evolució de les taxes específiques de reincidència de les persones joves que finalitzen una mesura

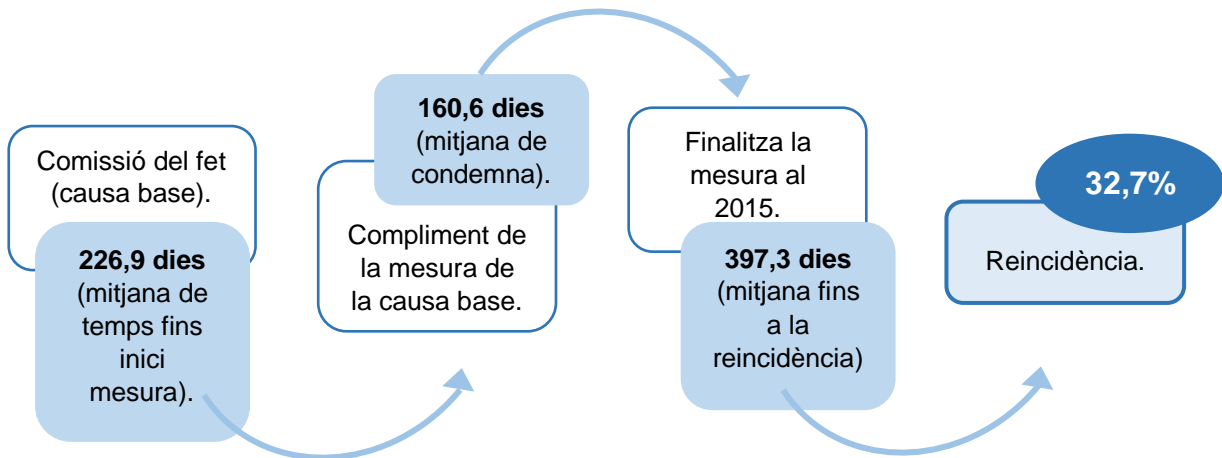
La taxa de **reincidència** de les persones joves que només tenen en la intervenció de la causa base un procés d'**assessorament tècnic** han **augmentat** considerablement (quasi del 17%).

En canvi, les taxes de **reincidència** de les persones joves que finalitzen un procés de **mediació** o amb poques oscil·lacions, **PBC i llibertat vigilada** s'han mantingut **estables**.

La taxa de reincidència de la mesura d'**internament** era **decreixent fins el 2016** i ara a tornar a repuntar.

Traçabilitat de les persones de justícia juvenil que reincideixen

Figura 2. Traçabilitat del compliment

2. Taxa de reincidència juvenil segons la font de dades

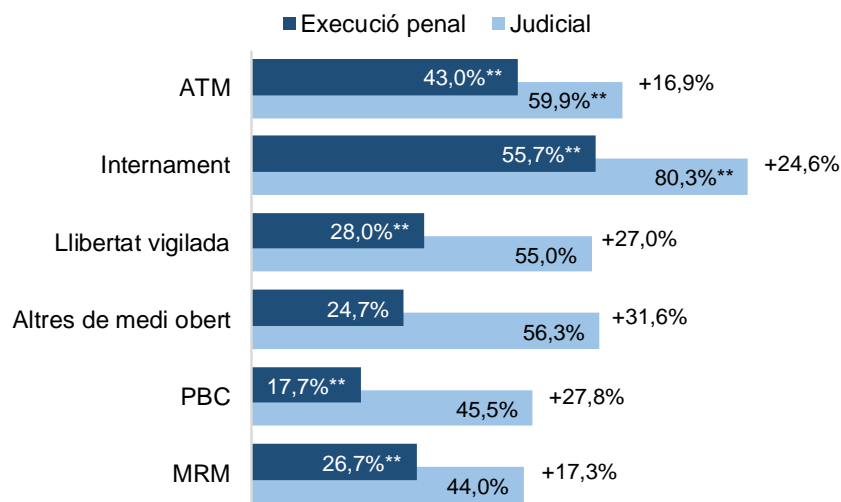
Taula 2. Comparativa de les taxes de reincidència d'execució penal i judicial del 2020

Reincidència en execució penal	Reincidència judicial
32,7%	54,0%

Per primer cop podem establir que la diferència entre la taxa d'execució penal i la taxa judicial és de **21 punts**. Així, podem concloure que més de **5 de cada 10 joves** que han finalitzat una mesura l'any 2015 **han tornat a tenir contacte amb el sistema judicial**, durant el període de seguiment (2015-2019).

Quant a les diferències segons la mesura o programa aplicat:

Gràfic 5. Comparativa de les taxes de reincidència d'execució penal i judicial del 2020 segons el programa o mesura aplicada en la causa base

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

La mesura que té associada una **taxa de reincidència més elevada és l'internament** (6 de cada 10 tornen a reincidir; o 8 de cada 10, si es té en compte la reincidència judicial). I els programes la taxa de **reincidència** dels quals és **més dispar segons la font** que s'estudiï són, amb aquest ordre: **altres mesures** de medi obert (31,6% de diferència), **PBC** –prestacions en benefici de la comunitat– (27,8%) i **llibertat vigilada** (27,0%).

3. Característiques de la reincidència segons la mesura

Característiques personals de les persones joves reincidents

Taula 3. Característiques personals de la reincidència de 2020 segons la mesura o programa

	MRM %	PBC %	Altres MO %	LV %	IC %	ATM %
Sexe						
Home	30,0**	19,9	28,6*	30,8**	57,2	47,4**
Dona	16,4**	7,9	12,8*	14,0**	37,5	26,6**
Nacionalitat						
Espanyola	26,4	13,9*	25,8	25,6*	53,1	39,1**
Estrangera	27,7	26,2*	23,2	32,1*	58,1	49,2**
Àrea geogràfica de procedència						
Europa	12,7*	7,1*	11,1	27,3	41,7	50,0
Magrib	37,4*	38,9*	30,8	38,3	66,1	61,9**
Amèrica Central i del Sud	27,5	7,7	16,7	25,4	55,2	25,3**
Altres	23,5	50,0	0,0	36,4	25,0	35,7
Edat en la comissió del fet principal						
14 i 15 anys	33,9**	33,9**	27,3	35,0**	60,9	51,6**
16 i 17 anys	20,4**	20,4**	23,5	23,9**	51,3	37,9**

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$

Característiques penals de les persones joves reincidents

Taula 4. Característiques penals de la reincidència de 2020 segons la mesura o programa

	MRM %	PBC %	Altres %	LV %	IC %	ATM %
Categoria del fet principal						
Contra les persones	27,7	12,0	20,9	24,9	52,4	34,1**
Contra la propietat violent	38,7**	11,8	23,5	26,3	61,6	61,2**
Contra la propietat no violent	29,3	27,4	31,0	33,3	52,8	53,7**
Altres	19,7**	17,0	25,0	33,0	50,0	34,5**
Violència del fet principal						
Violent	29,2	12,0*	21,4	25,5*	56,8	39,9*
No violent	24,8	22,9*	28,4	33,2*	52,1	46,5*

	MRM %	PBC %	Altres %	LV %	IC %	ATM %
Antecedents						
Sense antecedents	21,4**	6,3**	10,5**	18,7**	25,9**	24,5**
Amb antecedents	47,2**	30,6**	32,7**	33,4**	60,2**	60,9**
Antecedents						
1 o 2 antecedents	46,6	12,5**	34,1	26,9**	50,0	51,2**
De 3 a 5 antecedents	50,0	50,0**	25,0	37,9	64,6	67,3**
Més de 5 antecedents	100,0	61,1**	42,9	51,2**	63,8	80,0**
Tipus de fet principal						
Delicte	25,9	14,5	23,4	27,6	55,9	44,7
Falta o delicte lleu	27,9	21,2	26,6	30,1	50,0	39,7
Nombre de reincidències						
1 reincidència	52,9	45,9	48,7	54,3	34,5	35,6
2 o 3 reincidències	30,6	40,5	28,2	26,8	26,5	33,4
Més de 3 reincidències	16,5	13,5	23,1	18,9	38,9	31,0
Reincidència violenta acumulada						
Violenta	31,6	43,2	51,3	39,8	27,4	33,6
No violenta	68,4	56,8	48,7	60,2	72,6	66,4

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$.

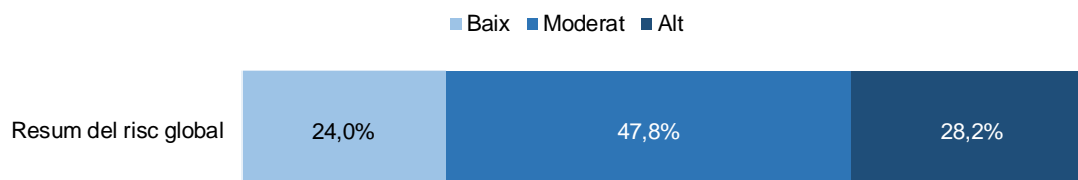
** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

4. Gestió del risc de reincidència segons el SAVRY

Valoració del risc

En general, el 24% de les persones joves d'aquest estudi, en la darrera valoració del risc abans de finalitzar la mesura durant l'any 2015, van obtenir una valoració de **risc baix**; gairebé la meitat, de **risc moderat**; i el 28,2%, de **risc alt**.

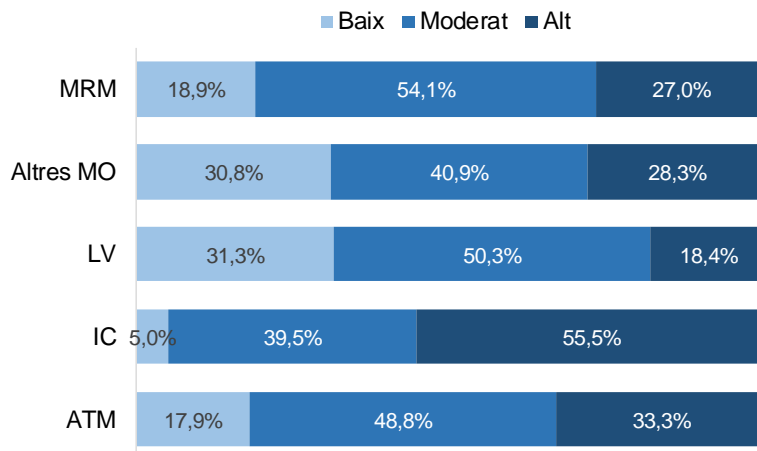
Gràfic 6. Valoració del resum del risc global en les persones joves avaluades amb SAVRY (última valoració)

Nota: cal tenir present a l'hora d'extreure conclusions que, de les 3.634 persones joves que conformen la mostra, que tinguin 1 **valoració del risc** com a mínim al llarg del seu pas per la justícia juvenil són **1.639 (45,1%)** i, d'aquestes, el **30,7%** podrien tenir una valoració inconsistent amb els criteris de la guia de valoració del risc.

Quant a la valoració del risc segons la mesura aplicada:

Gràfic 7. Valoració del resum del risc global en les persones joves avaluades amb el SAVRY segons el programa o mesura

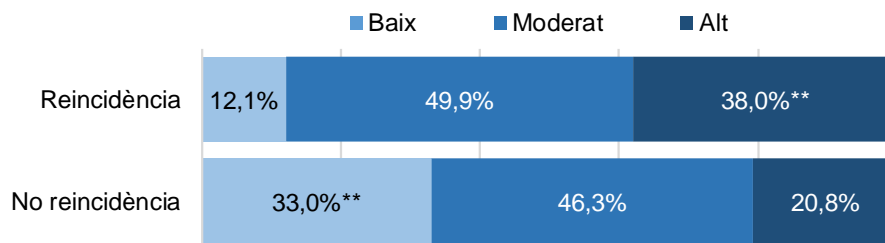
Les que presenten una **valoració del risc més alta** són les persones joves que han complert una mesura d'**internament**.

Resulta inversemblant que les que compleixin mesura de **LV** siguin les que **menys proporció d'alt risc** presentin.

Reincidència i SAVRY

En comparar les valoracions amb la reincidència posterior es pot veure que la distribució de la **valoració del risc** entre els tres nivells de risc global és considerablement **més baixa en els no reincidents**, mentre que les persones joves que van ser **valorades amb risc alt o moderat han reincidit amb més freqüència**.

Gràfic 8. Valoració del risc global i la reincidència posterior (n = 1.639)

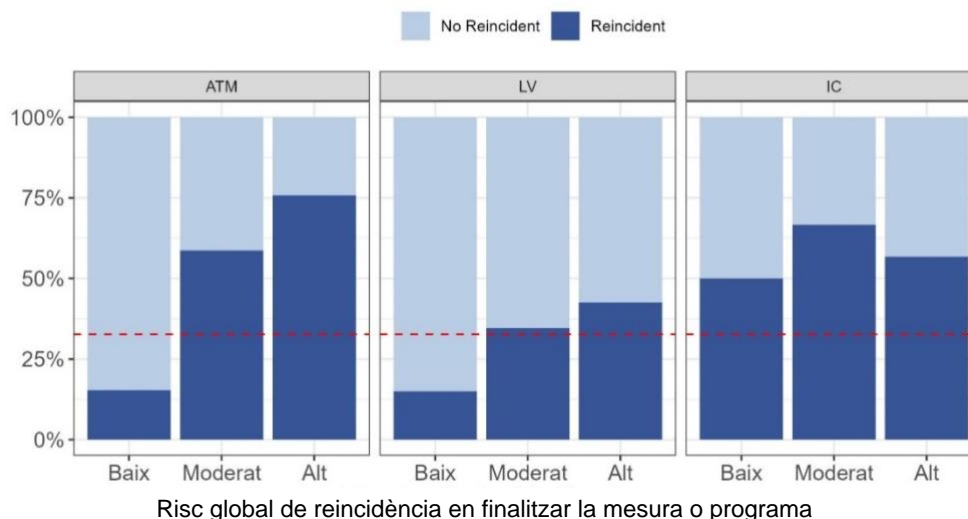

En general, l'**associació** entre la darrera **valoració del risc del SAVRY** i la **reincidència és moderada i estadísticament significativa**. Tanmateix, en el cas de les persones joves que van finalitzar un **internament** o una **llibertat vigilada**, aquesta **associació decau lleugerament** (però sense deixar de ser estadísticament significativa); i, en el cas de les persones joves que van finalitzar només un programa d'**assessorament tècnic**, l'associació entre el risc i la reincidència resulta ser fins i tot **més intensa**. Cal recordar que les taxes de reincidència específiques per aquestes mesures són: 43,0%, l'assessorament tècnic; 28,0%, la llibertat vigilada, i 55,7%, l'internament.

Val a dir, però, que tant el que s'hagi fet una **valoració del risc** de la persona jove com el resultat final d'aquesta, **depenen** en gran part del tipus **de la mesura imposada**. Així, el 98,5% de les persones joves que van finalitzar una mesura d'**internament** (IC) comptaven amb una valoració de risc, que en el 55,5% dels casos indicava un risc alt de reincidència. De les persones joves que van finalitzar un programa de **llibertat vigilada** (LV), comptaven amb una valoració del risc el 85,6%, el qual era majoritàriament de risc moderat (50,3%) o

baix (31,3%). En canvi, les persones joves d'assessorament tècnic (ATM) només comptaven amb una valoració del risc en el 41,2% dels casos, però amb un nivell de risc sensiblement més alt que les persones joves de llibertat vigilada.

Gràfic 9. Risc global de la reincidència segons el programa o mesura aplicada

Risc global de reincidència en finalitzar la mesura o programa

Nota: la línia vermella indica la reincidència general, que és del 32,7%.

Pel que fa als factors de protecció, es constata també la relació entre tots els factors i la reincidència, tot i que en el sentit contrari, és a dir: les **persones joves reincidents tendeixen a tenir menys factors de protecció** presents a la valoració del risc.

Taula 5. Factors de risc i de protecció del SAVRY en relació amb la reincidència (n = joves amb una valoració del risc moderat o alt)

	Reincident	No reincident	V de Cramer
Factors de risc històrics			
1. Violència prèvia	59,8%	48,8%	0,138***
2. Història d'actes delictius no violents	64,9%	45,3%	0,213***
3. Inici precoç de la violència	40,2%	27,9%	0,153***
4. Fracàs d'intervencions anteriors	38,1%	23,5%	0,158***
5. Intents d'autolesió o de suïcidi anteriors	14,7%	12,4%	0,035
6. Exposició a violència a la llar	37,8%	33,0%	0,055
7. Història de maltractament infantil	45,2%	37,1%	0,089**
8. Delinqüència dels pares o cuidadors	28,7%	21,5%	0,089**
9. Separació precoç dels pares o cuidadors	42,5%	35,3%	0,097***
10. Baix rendiment a l'escola	91,7%	86,6%	0,105***
11. Delinqüència en el grup d'iguals	86,6%	63,9%	0,265***
12. Rebuig del grup d'iguals	27,7%	22,9%	0,059
13. Estrès i incapacitat per enfrontar dificultats	73,2%	62,5%	0,115***
14. Escassa habilitat per educar dels pares	85,3%	70,3%	0,180***
15. Falta de suport d'altres adults	64,0%	48,6%	0,152***
16. Entorn marginal	61,5%	48,5%	0,133***
17. Actituds negatives	74,6%	56,3%	0,196***
18. Assumpció de riscos/Impulsivitat	80,7%	62,9%	0,206***
19. Problemes de consum de substàncies	60,7%	50,3%	0,128***

	Reincident	No reincident	V de Cramer
20. Problemes amb el maneig de l'enuig	75,1%	63,0%	0,138***
21. Baix nivell d'empatia/remordiments	71,6%	60,2%	0,124***
22. Problemes de concentració/hiperactivitat	50,2%	38,3%	0,118***
23. Baixa col·laboració en les intervencions	54,3%	42,9%	0,113***
24. Baix interès/compromís escolar o laboral	75,2%	60,4%	0,173***
Factors de protecció presents			
P1. Implicació prosocial	29,1%	43,9%	0,152***
P2. Suport social fort	54,3%	65,4%	0,112***
P3. Forts vincles amb un adult prosocial	51,2%	64,3%	0,131***
P4. Actitud positiva cap a les intervencions i l'autoritat	60,9%	75,2%	0,153***
P5. Fort compromís amb l'escola o el treball	32,3%	49,4%	0,172***
P6. Perseverança com a tret de personalitat	21,8%	37,9%	0,172***

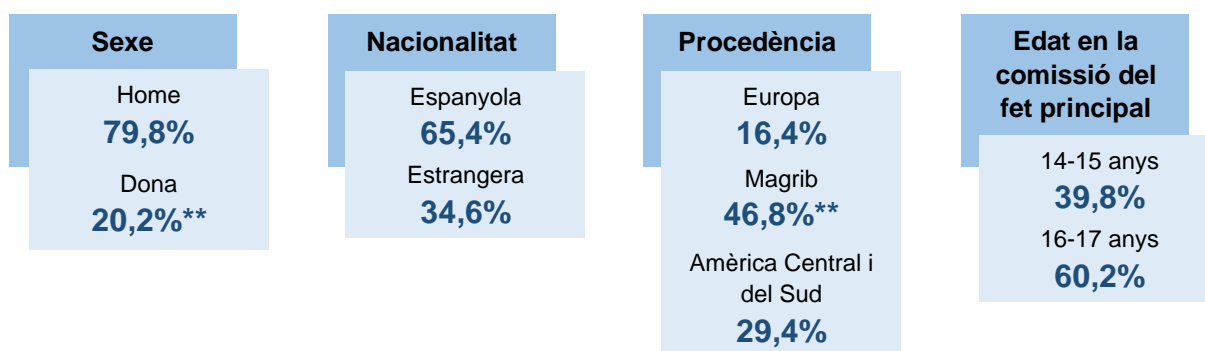
*** = $p < 0.001$; ** = $p < 0.01$

Nota: la V de Cramer s'ha calculat amb les categories originals dels factors (baix, moderat, alt).

Tots els factors del SAVRY són **estadísticament significatius en relació amb la variable reincidència** (i respecte a les persones joves que han sigut valorades de risc moderat o alt), **excepte** els factors de risc 5, 6 i 12, és a dir: **intents d'autolesió** o de suïcidi anteriors, exposició a la **violència a la llar** i **rebuig del grup d'iguals**.

5. Característiques de les persones joves segons la mesura aplicada

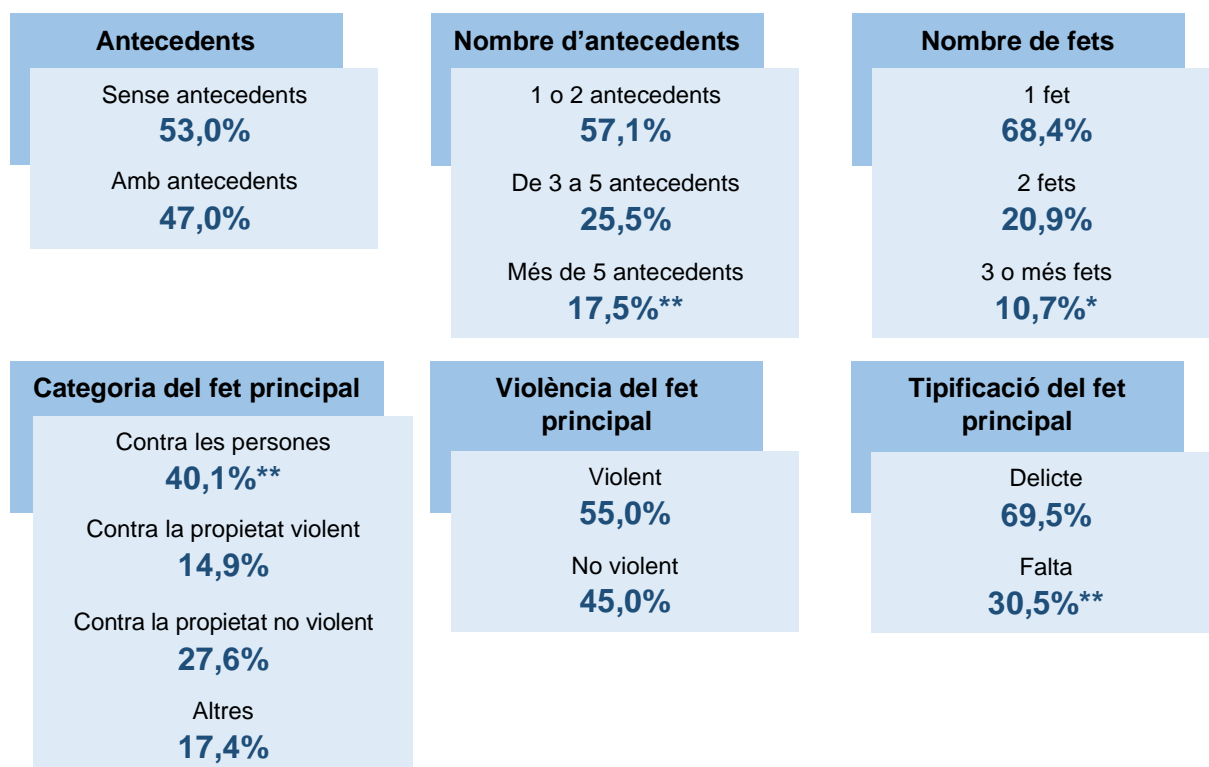
Figura 3. Característiques de les persones joves que van finalitzar un programa o mesura el 2015

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

Figura 4. Característiques penals de les persones joves que van finalitzar un programa o mesura el 2015

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

Taula 6. Característiques personals de les persones joves segons la mesura o programa aplicats

	MRM %	PBC %	LV %	IC %	ATM %
Sexe					
Home	75,9	81,8	83,5	92,1	76,4
Dona	24,1	18,2	16,5	7,9	23,6
Nacionalitat					
Espanyola	74,0	68,9	63,6	48,3	69,1
Estrangera	26,0	31,1	36,4	51,7	30,9
Àrea geogràfica de procedència					
Europa	19,2**	21,5	10,0	11,5	5,9
Magrib	37,3**	55,4*	45,2**	56,7	47,1
Amèrica Central i del Sud	31,7	20,0	38,2	27,9	47,1
Altres	11,8**	3,1	6,7	3,8	0,0
Edat en la comissió del fet principal					
14 i 15 anys	46,6*	32,0	36,7	43,5	24,1
16 i 17 anys	53,4	68,0	63,3	56,5	75,9

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

Taula 7. Característiques penals de les persones joves segons la mesura o programa aplicats

	MRM %	PBC %	LV %	IC %	ATM %
Antecedents					
Sense antecedents	79,4**	53,1	36,6	13,3	74,5
Amb antecedents	20,6	46,9	63,4	86,7	25,5
Nombre d'antecedents					
1 o 2 antecedents	89,1	57,1	58,8	27,3	57,1
De 3 a 5 antecedents	10,5	24,5	26,6	27,3	35,7
Més de 5 antecedents	0,4	18,4*	14,6	45,5*	7,1
Nombre de fets					
1 fet	81,3	70,8	52,0	37,4	90,9**
2 fets	15,1	22,5	26,4	31,0	9,1
3 fets o més	3,6	6,7	21,5**	31,5	0,0
Categoria del fet principal					
Contra les persones	37,3	39,7	40,3**	40,4	36,4
Contra la propietat violent	5,6	8,1	27,7	36,0	5,5
Contra la propietat no violent	31,0*	29,7	21,9	17,7	18,2
Altres	26,1	22,5	10,1	5,9	40,0*
Violència del fet principal					
Violent	42,8	47,8	68,1**	76,4	41,8
No violent	57,2	52,2	31,9	23,6	58,2*
Tipificació del fet principal					
Delicte	60,7	52,6	85,3	96,1	56,4
Falta	39,3**	47,4*	14,7	3,9	43,6

* Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives respecte de la taxa general: $p \leq 0,01$.

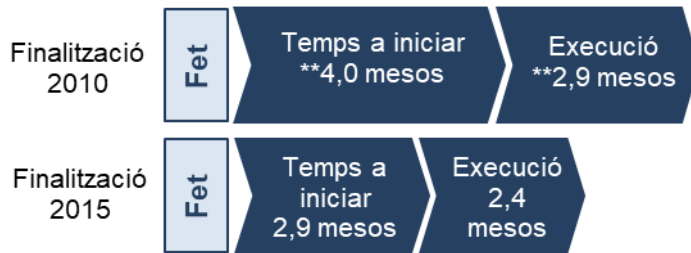
La mesura que té associada una proporció més elevada de **joves amb antecedents** és la d'**internament** (quasi 9 de cada 10), **seguida de la llibertat vigilada** (6 de cada 10) i **les PBC** (5 de cada 10). Es mantenen unes proporcions semblants quant al nombre d'antecedents i de fets.

En la mateixa línia, els **delictes més violents** els cometien les persones joves que finalitzen una mesura d'**internament** (quasi 8 de cada 10), **seguit** de les que finalitzen una mesura de **llibertat vigilada** (7 de cada 10).

El **delicte més comés** per les persones joves que finalitzen una mesura d'**internament** és **contra les persones i contra la propietat violent** (4 de cada 10 en ambdós casos), igual que en el cas de la **llibertat vigilada**.

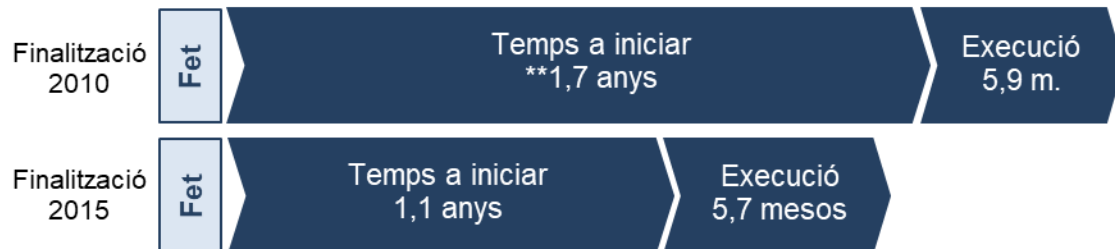
Temps de mitjana que es triga a iniciar i durada de les mesures

Gràfic 10. Temps de mitjana que es triga a iniciar i durada de la MRM segons l'any de finalització

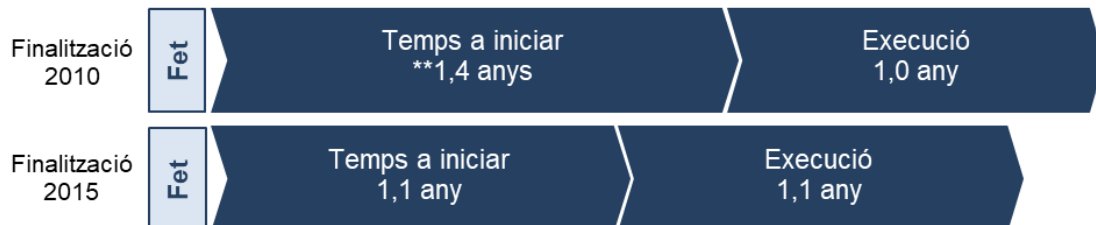
** Valors estadísticament superiors als valors esperats amb significança $p \leq 0,01$.

Gràfic 11. Temps de mitjana que es triga a iniciar i durada de la mesura de PBC segons l'any de finalització

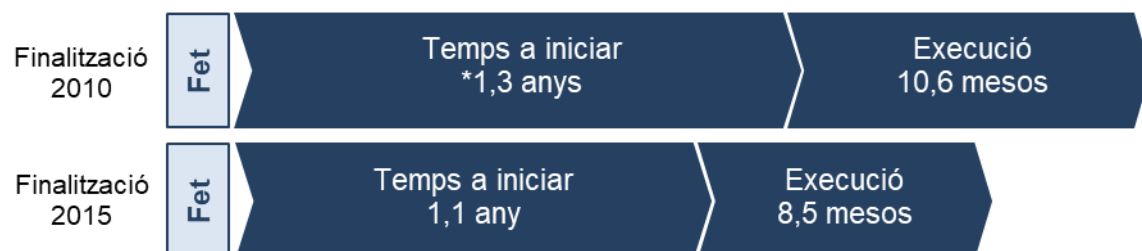
** Valors estadísticament superiors als valors esperats amb significança $p \leq 0,01$.

Gràfic 12. Temps de mitjana que es triga a iniciar i durada de la llibertat vigilada segons l'any de finalització

** Valors estadísticament superiors als valors esperats amb significança $p \leq 0,01$.

Gràfic 13. Temps de mitjana que es triga a iniciar i durada de l'internament segons l'any de finalització

* Valors estadísticament superiors als valors esperats amb significança $p \leq 0,05$.

6. Procés migratori

A continuació, es prossegueix a l'estudi del procés migratori de les persones joves, partint de la classificació següent: (1) nascudes a l'estranger no acompanyades per cap dels seus progenitors, (2) nascudes a l'estranger que haurien arribat a Espanya amb més de 7 anys d'edat, (3) nascudes a l'estranger arribades amb menys de 7 anys, (4) nascudes a Espanya de progenitors estrangers, (5) nascudes a Espanya amb un sol progenitor estranger i (6) nascudes a Espanya de progenitors espanyols.

Taula 8. Resum dels casos classificats segons el seu procés migratori

Nascudes	Taxonomia	N	% vàlid	Categories 1-5	Reincidència
Estranger	Grup 1: no acompanyats	116	3,4%	9,1%	**61,2%
Estranger	Grup 2: més de 7 anys	526	15,6%	41,4%	39,9%
Estranger	Grup 3: menys de 7 anys	364	10,8%	28,7%	**43,4%
Espanya	Grup 4: progenitors estrangers	190	5,6%	15,0%	50,0%
Espanya	Grup 5: un progenitor estranger	74	2,2%	5,8%	40,5%
Espanya	Grup 6: progenitors espanyols	2101	62,3%	-	**27,6%
	No s'han pogut classificar	263			
Total		3.634			

** Valors estadísticament superiors als valors esperats amb significança $p \leq 0,01$.

Es detecten nivells de **reincidència significativament més alts en les persones joves** que es troben sols sense cap suport adult, o que han arribat de petits amb els dos pares estrangers (suposem que hi ha un conflicte cultural important entre ambdues cultures). Per contra, un procés migratori consolidat no dona cap tipus de resposta diferenciada respecte d'una persona jove nacional.

Els factors com la manca de suport familiar i social, una situació socioeconòmica desfavorable, un accés limitat al mercat laboral o un menor capital social, marquen més factors afavoridors de la reincidència que no la categoria d'estrangeria. Cal, doncs, posar l'èmfasi no en el fet de ser persones joves estrangeres, sinó en el **xoc cultural** que ha suposat per elles el procés migratori (**factor de risc**) o la falta de suport prosocial.

7. Propostes de millora

Respecte a l'avaluació dels resultats i la gestió de les dades

1. L'**explotació de dades** en les properes avaluacions de les taxes de reincidència ha de poder ser **automatitzada i amb** una **freqüència anual**. El Departament de Justícia, Drets i Memòria ha de posar tots els mitjans per fer-ho possible.
2. Pel que fa al diagnòstic, les dades recollides per l'eina de gestió del risc **SAVRY** demostren ser una bona eina per poder treballar el desistiment delictiu de les persones joves. Però encara no són eines **generalitzades i sistemàtiques** de treball per a tot el col·lectiu de joves infractors de justícia juvenil. Caldria replantejar quan i a quins joves es fa i quan s'ha de fer de manera continuada. Si no hi ha noves avaluacions del cas, és impossible saber si la intervenció educativa ha tingut algun tipus d'impacte positiu.
3. Caldria concretar la continuïtat de les propostes recollides en l'estudi que es vulguin prioritzar a partir d'ara, amb la finalitat d'implementar **mecanismes de transparència i avaluació de política pública**.

Respecte a la formació i la innovació en la justícia juvenil

4. El fet que el 30% de les valoracions del risc fetes amb SAVRY puguin tenir inconsistències amb els criteris de valoració de l'eina justifica la necessitat d'**actualitzar i plantejar la formació en l'ús d'aquesta eina**.
5. Cal incorporar continguts relatius al **principi RNR** com a elements rellevants de la intervenció amb les persones joves infractores.
6. En els casos de **violències específiques** cal considerar **proves complementàries** al SAVRY, que és una eina generalista.
7. Cal revisar de manera inajornable totes les eines de valoració estructurades i els programes d'intervenció per a què adoptin la **perspectiva de gènere** en tots els àmbits d'actuació de la justícia juvenil.
8. Caldria aprofundir en l'estudi de les persones joves en què elles o les seves famílies han estat implicades en **processos migratoris transnacionals** i es trobin en una **situació de major vulnerabilitat**. Les dades incloses en aquest estudi no són suficients per explicar de manera satisfactòria els motius de la seva taxa de reincidència.

Autoria i col·laboració en la recerca

Marta Blanch Serentill i Roger Mancho Fora (investigadors principals), Manel Capdevila Capdevila (coordinador), Marian Martínez García, Berta Framis Ferrer, Sandra Màrquez Postigo, Aroa Arrufat Pijuan, Paula Ribas Plano i Laura Ruiz Sarrión (CEJFE).

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca), el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així, doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia), i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.